

Elle Tutulur İnanç

-Tespikten Dokunmatik Ekran Türkiye’de Maddi Din-

Mirza ARAZ

eski
yeni

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1935

FCR Sertifika No.: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiye

Yayın No | Publication Number: 420

Kitap Adı : Elle Tutulur İnanç

Alt başlık : Tespihten Dokunmatik Ekrana Türkiye’de Maddi Din

Book Title : Tangible Faith

Subtitle : Material Religion in Turkey from Prayer Beads to Touchscreens

ISBN : 978-625-8596-34-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596342

Yazar | Author: Mirza Araz

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5x21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 202 (xiv+188)

Yayın Tarihi | Publication Date: Haziran | June 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR Yayın

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JFSR - Dini gruplar: sosyal ve kültürel yönler | Religious groups: social & cultural aspects

BISAC: SOC039000 - Din Sosyolojisi | Social Science / Sociology of Religion

THEMA: JBCC2 - Maddi kültür | Material culture

LC Classification: BL60 - Din sosyolojisi | Sociology of religion

DEWEY: 306.6 - Din sosyolojisi | Sociology of religion

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.2325 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Araz, Mirza. *Elle Tutulur İnanç: Tespihten Dokunmatik Ekrana Türkiye’de Maddi Din*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiye, 2026.

© Tüm Hakları Saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Elle Tutulur İnanç

-Tepsihten Dokunmatik Ekran Türkiye’de Maddi Din-

Mirza ARAZ

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Mirza ARAZ

1977 yılında Tokat'ta doğdu. Lisans eğitimini 1999 yılında 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde, yüksek lisansını ise 2007 yılında Gazi Üniversitesinde Din Sosyolojisi alanında tamamladı. 2003-2006 yılları arasında Diyanet Kayseri İhtisas Kursundaki eğitimini bitirdi.

Akademik yolculuğuna 2011-2013 yılları arasında Almanya'da devam eden Araz, Türkiye'ye döndükten sonra Erciyes Üniversitesinde doktora çalışmalarında bulundu. Sosyoloji, felsefe ve psikoloji disiplinlerine olan ilgisini edebiyatla harmanlayan yazar, *asosyalmekan.blogspot.com* adresindeki blogunda yazılarını paylaşmaktadır. Halen Tokat'ta yaşamakta, ticaretle uğraşmakta ve okuma-yazma serüvenini bir tutku olarak sürdürmektedir.

Yayımlanan eserleri:

Kum ve Mürekkep -Kalabalıklar İçinde Bir Yalnız Adam- Roman, Fecr Yayınları, Ankara 2026.

Gölge Sultan -Bir Dalkavuşun İtirafı ve Ruhun İflas Kronolojisi- Roman, Fecr Yayınları, Ankara 2026.

Born in Tokat, Türkiye, in 1977, Araz completed his undergraduate education at Dokuz Eylül University Faculty of Theology in 1999 and earned his master's degree in the field of Sociology of Religion from Gazi University in 2007. Between 2003 and 2006, he completed his specialized religious training at the Diyanet Kayseri Training Center.

Araz continued his academic journey in Germany between 2011 and 2013. After returning to Türkiye, he pursued doctoral studies at Erciyes University. Combining his interests in sociology, philosophy, and psychology with a passion for literature, he shares his writings on his blog at *asosyalmekan.blogspot.com*.

He currently resides in Tokat, where he is engaged in business while continuing his reading and writing journey as a lifelong passion.

Published Works:

Sand and Ink: A Lonely Man Among Crowds, Novel, Fecr Publishing, Ankara, 2026.

Shadow Sultan: Confessions of a Sycophant and the Chronology of a Soul's Bankruptcy, Novel, Fecr Publishing, Ankara, 2026.

Kitap Hakkında

Elle Tutulur İnanç

-Tespikten Dokunmatik Ekranı Türkiye’de Maddi Din-

Bu çalışma, Türkiye’de dinin yalnızca inanç, düşünce ve metinler üzerinden değil; aynı zamanda nesneler, mekânlar ve duysal deneyimler aracılığıyla nasıl yaşandığını inceleyen bir maddi din (material religion) araştırmasıdır. Eser, din araştırmalarında yaygın olan metin merkezli ve normatif yaklaşımların gözden kaçırdığı maddi kültür unsurlarını görünür kılmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorusu, inancın gündelik yaşam içerisinde hangi nesneler aracılığıyla somutlaştığı ve bu nesnelerin bireylerin dini deneyimlerini nasıl şekillendirdiğidir.

Araştırma, Bruno Latour’un Aktör-Ağ Teorisi, Birgit Meyer’in Maddi Din yaklaşımı ve duysal sosyolojisi perspektiflerinden yararlanarak Türkiye’deki dini nesneleri analiz etmektedir. Tespih, seccade, cevşen, muska, levha, çeyiz eşyaları, hac ve umre hatıraları gibi geleneksel dini nesnelerin yanı sıra akıllı telefonlar, Kur’an uygulamaları, sosyal medya içerikleri ve dijital ibadet pratikleri de inceleme kapsamına alınmıştır.

Eserde, dini nesnelerin yalnızca pasif araçlar olmadığı; hafıza taşıyıcısı, kimlik kurucu, duysal destek sağlayıcı ve kutsalla ilişkili somutlaştırıcı işlevler üstlendiği savunulmaktadır. Modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin dini nesneleri ortadan kaldırmadığı, aksine yeni biçimlerde dönüştürdüğü ileri sürülmektedir. Bu bağlamda dijital ekranlar ve sosyal medya platformları, çağdaş dönemin yeni kut-sal arayüzleri olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye’deki dini hayatın anlaşılabilmesi için nesnelerin, beden ve duysaların ihmal edilmemesi gerektiğini ortaya koymakta; inancın yalnızca zihinsel değil, aynı zamanda maddi ve deneyimsel bir gerçeklik olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Maddi Din; Din Sosyolojisi; Dini Nesneler; Duysal Deneyim; Dijital Dindarlık

About the Book

Tangible Faith

-Material Religion in Turkey from Prayer Beads to Touchscreens-

This book examines religion in Turkey not merely as a system of beliefs, doctrines, or sacred texts, but as a lived experience embodied through objects, spaces, and sensory practices. Positioned within the field of Material Religion, the study challenges text-centered and normative approaches that have traditionally dominated theological and religious scholarship. Its primary objective is to explore how faith becomes tangible in everyday life and how material objects participate in the construction of religious experience.

Drawing upon Bruno Latour's Actor-Network Theory, Birgit Meyer's Material Religion framework, and the sociology of the senses, the study analyzes a wide range of religious objects and practices in contemporary Turkey. These include prayer beads (*tespih*), prayer rugs, amulets, *cevşen* texts, wall inscriptions, dowry items, pilgrimage souvenirs, and various digital religious technologies such as Qur'an applications, social media content, and smartphone-based devotional practices.

The book argues that religious objects should not be understood merely as passive instruments. Rather, they function as active mediators of memory, identity, emotion, and sacred presence. Through these objects, believers establish meaningful connections with transcendent realities and integrate religious values into everyday life. The study further contends that modernization and secularization have not eliminated material expressions of religion; instead, they have transformed them into new forms. Digital screens, social media platforms, and online religious interactions emerge as contemporary manifestations of material religiosity.

Ultimately, the book demonstrates that religion cannot be fully understood without considering its material, embodied, and sensory dimensions. By focusing on tangible forms of faith, it offers a significant contribution to the sociology of religion and the study of contemporary religious life in Turkey.

Keywords: Material Religion; Sociology of Religion; Religious Objects; Sensory Experience; Digital Religiosity

İTHAF

*Sonsuz ve aşkın olanı, gündelik hayatın nesneleri üzerinden
okumaya çabaladığım bu satırları, görünmez âleme göçse de
varlığını ve duasını hayatımın her anında yanı başımda
hissettiğim rahmetli babam Molla Ahmet Gül'ün
aziz hatırasına ithaf ediyorum.*

ÖN SÖZ

İnanç nerede yaşar?

İnanç, sadece zihinde mi yaşar, yoksa hayata dokunmak mı ister? Onu yalnızca akademik koridorların o teorik sessizliğinde, kalın ciltli kitapların sayfaları arasında veya teolojik tartışmaların o yüksek, soyut tepelerinde mi aramalıyız? Oysa inanç, çoğu zaman sokağın sıcaklığına, sıradan insanın yorgunluğuna sığınır: Bir ninenin teselli bulmak için titreyen parmaklarıyla çektiği ahşap bir tespihte, uzun yola çıkan bir şoförün dikiz aynasına astığı ve yoldaşı kıldığı bir Cevşen’de veya modern çağın karmaşası içinde, bir gencin telefon ekranında sessizce parlayan ‘Âmin’ emojisinin aydınlığında.

Yıllardır dinin genellikle ‘kalpte saklı bir sır’ veya ‘akılla tasdik edilen soyut bir önerme’ olduğu vurgulandı. Rasyonel din yorumları ve püriten yaklaşımlar, inancı tarihsel süreçte oluşan kültürel eklentilerden ve maddi unsurlardan arındırarak en yalın hâline kavuşturmayı hedefledi. Bu yaklaşımlarda madde; çoğu zaman ruhsal deneyimi gölgeleyen bir engel veya aşkın olanla araya giren bir perde olarak algılandı. Ancak ‘saf ve dolayumsuz din’ idealiyle şekillenen bu soyutlama çabası, insanın doğası gereği ihtiyaç duyduğu, inancı ete kemiğe büründüren ve sokağa taşıyan dokunsal unsurları büyük ölçüde dışarıda bıraktı. Ancak unuttukları bir şey vardı: İnsan, melek değildir.

İnsan; dokunmak, koklamak, görmek ve tutunmak ister. Soyut bir Tanrı fikri, gündelik hayatın o büyük fırtınasında savrulan insan için bazen çok uzakta kalır. İşte o an insan, elini atıp tutunabileceği bir “çapa” arar.

Burada hemen kalın bir çizgi çekmek ve muhtemel bir teolojik yanılmanın önüne geçmek elzemdir. Bahsettiğimiz bu

maddi “apalar”, asla Yaratıcı’nın yerine ikame edilen, eşyaya kendinden menkul bir kutsiyet atfeden veya kadim tevhid inancını zedeleyen putlar değildir. Ehl-i Sünnet’in hassas terazisinde eşyanın kendi başına bir gücü ve yaratıcılığı olmadığını elbette biliyoruz. Bizim bu çalışmada izini sürdüğümüz sosyolojik gerçeklik; nesnenin bizzat kendisine tapılması veya ondan medet umulması değil, nesnenin aşkın olana (Allah’a) yönelmede bir “vesile”, somut bir hatırlatıcı ve psikolojik bir odak olarak kullanılmasıdır. İnanan özne için tespih tanesinde veya ahşap bir rahlede aranan şey, eşyanın kerameti değil, o eşya üzerinden kurulan manevi bağın sükûnetidir. Dolayısıyla bu metin, sınırları aşan inanç pratiklerini meşrulaştırma çabası değil; insanın kutsalla kurduğu teması anlamaya çalışan betimsel bir aynadır.

Bu kitap, işte o apaların hikâyesidir.

Elle Tutulur İnanç, dinin kütüphanedeki değil, sokaktaki, salondaki ve cepteki hâlini merkeze alan bir “Maddi Din” manifestosudur. Bu kitapta, “hurafe” denilip geçilen nesnelerin aslında nasıl birer “hayatta kalma stratejisi” olduğunu görecek ve bir seccadenin, sadece bir kumaş parçası değil, evi mabede çeviren bir mimari unsur; çeyiz sandığındaki naftalin kokusunun, geçmişin dindarlığını geleceğe taşıyan bir hafıza teknolojisi olduğunu; vitrindeki plastik Kâbe maketinin de modern evin sekülerliğine karşı bir direniş anıtı gibi durduğunu okuyacaksınız.

Ve elbette, maddenin dönüşümüne şahitlik edeceksiniz. Ahşabın ve taşın yerini piksellerin ve fiber optik kabloların aldığı yeni bir çağdayız. Tespihin tanelerinden akıllı telefonun cam ekranına yapılan bu ontolojik sıçrama, inancın biçimini değiştirirse de özündeki “temas etme” arzusunu değiştirmedir. Dün, türbenin demirine yüz süren insan, bugün de Kâbe’nin canlı yayınına dokunarak “like” atıyor. Mecra (veya Nesne) değişti, ama arzu aynı; kutsal ile bağ kurmak

Bu çalışmanın temel muradı, Türkiye’deki maddi din pratiklerini ve inancın nesnelerini savunmak, yargılamak, sınıflandırmak ya da belirli normatif kategorilere hapsetmek değildir. Elinizdeki metin, sokağın ve gündelik hayatın dindarlığına yalnızca sosyolojik bir ayna tutmayı ve olanı tüm sahiciliğiyle anlamayı amaçlar. Dolayısıyla, ne inancın ete kemiğe büründüğü bu nesnelere karşı dışlayıcı veya düşmanca bir tavır geliştirmek ne de kurumsal teolojinin rasyonel sınırlarını bütünüyle reddetmek gibi bir niyet taşımaktadır. Karşımızda duran gerçeklik esasen iki boyutludur: Bir yanda resmî din söyleminin ve yüksek kitabi dini yaklaşımın çoğu zaman görmezden geldiği, teorik koridorlarda soğuk bıraktığı nesneler; diğer yanda ise sıradan insanın bu nesnelere üflediği o samimi, manevi sıcaklık ve kurduğu canlı bağ. Bizim yapmaya çalıştığımız, bu iki dünya arasındaki o insani köprüyü serinkanlılıkla görünür kılmaktan ibarettir.

Bu çalışma, nesneleri yargılayan değil, onları dinleyen bir sosyoloji denemesi olup eşyanın sadece “eşya” olmayıp failiyeti, hafızası ve dili olduğunu iddia eden bir yolculuktur.

Eğer inancın sadece “göklerde” değil, parmak uçlarımızda, ceplerimizde ve duvarlarımızda nasıl yaşadığını merak ediyorsanız; buyurun, nesnelerin sessiz ama derin dünyasına...

Hoş geldiniz.

Mirza ARAZ

2026 TOKAT

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ: İlahiyatın Kör Noktası ve Nesnelerin Sessiz Çığı	1
Metodolojik Bir Şerh: Sosyolojik Mercek ve Eşyanın Konumu	7
Görünmez Arayüzleri Olarak Nesneler ve İnancın Maddileşmesi	8
Metodoloji: Nesnelerin Failiyeti Ağlar ve Duyusal Etnografi	13
Yöntemsel Konumlanış: Bu Çalışma Nasıl Yapıldı?	20
Nesne Karşıtı Teoloji-Saf İnanç: Püriten Refleks ve Dini	
Nesnelerden “Temizleme” Hırsı	26
Salt Akılcı Din Söylemi: İslam’ı Rasyonalize Etme Çabaları	35
“Hurafe” Sopasıyla Sınıf Savaşı:	
Profesörün Kitabı mı Teyzenin Tespihi mi?	39
Saf ve Dolayımsız Din” Hayali:	
İskeleti Alınmış Bir Din Ayakta Duramaz	43
Kukla Değil Ortak: İradenin Payı ve Niyetin Gücü	44
 BİRİNCİ BÖLÜM	
TEORİK ZEMİN – İNANÇ MADDEDE NASIL YAŞAR?	47
1.1. Nesnelerin Sosyal Hayatı ve Biyografisi:	
Metadan Yedigâra Dönüşüm	47
1.2. “Failiyet” (Agency): Nesne Bizi Nasıl Yönetir?	52
1.3. Hurafe Söyleminin Arkeolojisi:	
Püriten Hayaller ve Maddi Direnış	62
1.4. Bir Sınır Çizgisi: İstismarın Gölgesi ve Saf İnsanın Arayışı	63
1.5. Nesnenin Cazibesi ve Dikkat Edilmesi Gerekenler	72
 İKİNCİ BÖLÜM	
BEDENE GİYİLEN DİN – KORUYUCU TEKNOLOJİLER	75
2.1. Manevi Zırh Olarak Cevşen ve Muska:	
Ontolojik Güvensizliğe Karşı Giyilebilir Teknoloji	75
2.2. Parmak Uçlarındaki Ritim: Tespih Sabır ve Statü	81
2.3. Başörtüsü ve Tekstil Sosyolojisi:	
İpekten Pamuğa Sınıfsal Dokular	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVİN KUTSAL MİMARISI – MAHREM MABET	93
3.1. Duvarların Dili: Levhalar ve Takvimler – Evdeki Panoptikon	93
3.2. Vitrin Dindarlığı ve Biblolar: Kutsalın Minyatürleşmesi ve Kitsch Estetik	101
3.3. Mütevazı Evlerin Coşkulu ve Renkli İnancı	106
3.4. Çeyiz Sandığındaki Kutsal: Naftalin Kokulu Dindarlık ve Hafıza Arşivi	109
3.5. Toplumsal Cinsiyetin Gerilimi: Erkek Bedeninin Nesneleşmesi	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN VE TÜKETİM – PAZARLANAN KUTSAL	121
4.1. Kutsalın Piyasası: Dindarlığın Metalaşması	121
4.2. Hac ve Umre Endüstrisi: “Kutsal Topraklar”ın Materyalizasyonu” ve Taşınabilir Bereket	122
4.3. İslami Moda ve Tüketim Nesneleri: Nesnelerin “Helalleştirilmesi” ve Tüketim Orucu	128
4.4. Etik Erozyon: Helal Sertifikası ve Tayyib’in Kaybı	133
4.5. Araba Sosyolojisi: Dikiz Aynasındaki Dua– Metal Hız ve Kaderin Ehlileştirilmesi	134
4.6. Görsel Gürültü ve Sembolik Şiddet: Seküler Gözün Nesneyle İmtihanı	139

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKRANIN KUTSALLAŞMASI – DİJİTAL NESNELER VE YENİ MADDİ DİN	143
5.1. Dijital Din: Piksellerin Arasındaki Maneviyat	144
5.2. Algoritma ve Dua: Görünmez Hakemin Teolojik Müdahalesi	146
5.3. Like Butonu ve Âmin: Dijital Ortaklığın Yeni Sınırı	150
5.4. Dijital Kutsallığın Estetiği: Filtrelenmiş İnanç Dünyası	153
5.5. WhatsApp Teolojisi: Algoritmik Cemaat ve “Hediyeleşme” Ekonomisi	156
5.6. Cepteki Mushaf: “Tuvalet İkilemi” ve Dokunmatik Kutsal	159
5.7. Instagram Dindarlığı: “Filtreli Takva” ve Görsel Sahneleme	162
5.8. TikTok Zikirleri: Spiritüel Hız ve İbadetin “Oyunlaştırılması”	166
5.9. Ekranın Kutsalı: Yakınlık mı Yüzeysellik mi?	168
SONUÇ: NESNELERİN “SESSİZ DİLİ”	171
KAYNAKÇA	179
DİZİN	187